

Miten Suomessa syntyneet ulkomaalaistaustaiset pärjäävät koulussa ja työelämässä?

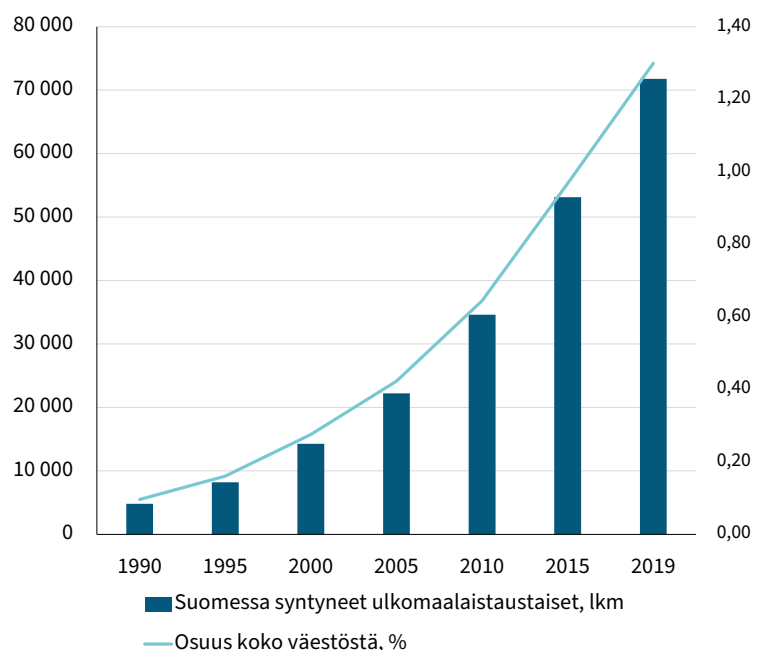
Suomessa syntyneet ulkomaalaistaustaiset ovat pieni, mutta nopeasti kasvava ryhmä, jonka vaikutus suomalaiseen yhteiskuntaan näkyy vasta pitkällä aikavälillä. Tässä katsauksessa tarkastellaan Suomessa syntyneitä ulkomaalaistaustaisia tutkimustietoon ja tilastoihin perustuen keskittyen erityisesti koulutukseen, työllisyyteen ja perheiden sosioekonomiseen asemaan. Tutkimustiedon pohjalta esitetään keinoja, joiden avulla yhdenvertaisuutta eri taustoista tulevien henkilöiden välillä voidaan lisätä.

Suomessa syntynyt ulkomaalaistaustainen on henkilö, joka on syntynyt Suomessa, mutta jonka molemmat vanhemmat tai ainoa tiedossa oleva vanhempi on syntynyt ulkomailla. Tätä ryhmää kutsutaan joskus myös nimillä toinen sukupolvi, seuraava sukupolvi tai ensimmäisen sukupolven suomalaiset. Valtaosa Suomessa syntyneistä ulkomaalaistaustaisista on kuitenkin ensisijaisesti Suomessa syntyneitä ja suomalaisessa yhteiskunnassa kasvaneita suomalaisia. Näin ollen heidän kohdallaan kyse ei ole niinkään kotoutumisesta vaan pikemminkin yhdenvertaisista mahdollisuuksista kaikille suomalaisille. Aihe kuitenkin linkittyy vahvasti kotoutumiseen heidän vanhempinsa kautta.

Suomessa syntyneet ulkomaalaiset ovat pieni, mutta nopeasti kasvava ryhmä

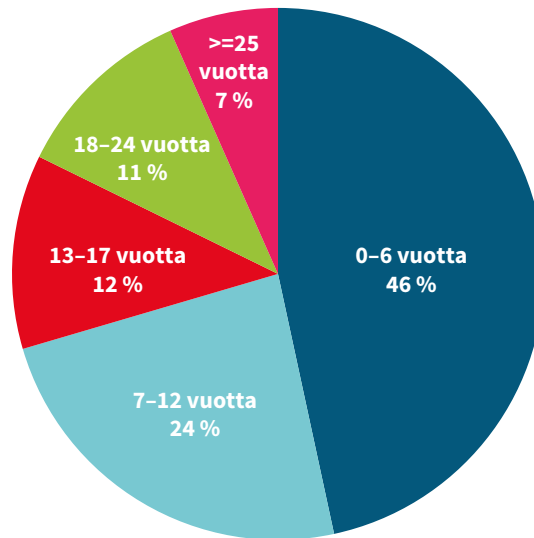
Suomessa syntyneitä ulkomaalaistaustaisia oli vuonna 2019 noin 70 000. Ryhmän osuus koko Suomen väestöstä on ainoastaan hieman yli 1,2 %, mutta määrä on kasvanut nopeasti (Kuvio 1). Suomessa syntyneiden ulkomaalaistaustaisten osuus kaikista ulkomaalaistaustaisista on noin 17 %. Peräti 62 % Suomessa syntyneistä alle 18-vuotiaista ulkomaalaistaustaisista asuu Uudellamaalla.

Yli 80 % Suomessa syntyneistä ulkomaalaistaustaisista on alle 18-vuotiaita ja lähes puolet on alle kouluikäisiä (Kuvio 2). Nuoren ikäjakauman takia tiedämme vain vähän Suomessa syntyneiden ulkomaalaistaustaisten koulutuspoluista ja vielä vähemmän heidän työmarkkina-asemastaan. On myös mahdollista, ellei jopa todennä-

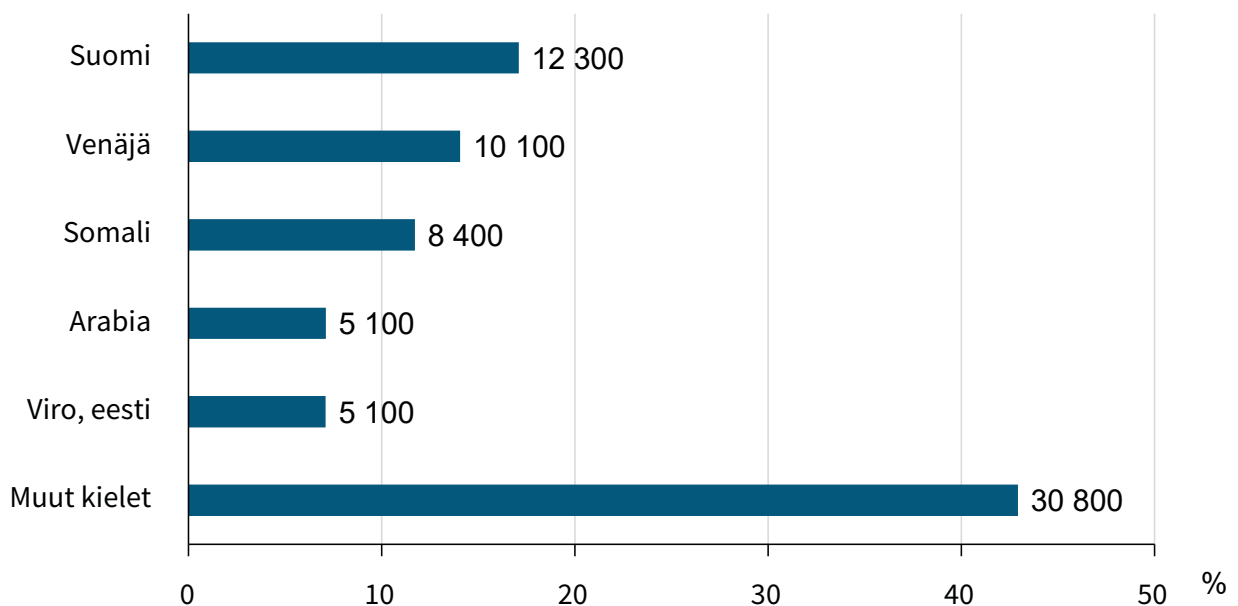
Kuvio 1. Suomessa syntyneiden ulkomaalaistaustaisten määrä.
Lähde: Juuti, 2021.

köistä, että eri vuosina Suomessa syntyneiden ulkomaalaistaustaisten tilanne eroaa toisistaan. 1990-luvun alussa syntyneiden koulutus- ja työllisyyspoluista ei voi siis välttämättä vetää suoria johtopäätöksiä 2010-luvulla syntyneiden tulevaisuudesta. Suomalaisessa yhteiskunnassa pärjäämiseen vaikuttaa esimerkiksi lasten vanhemmille tarjottujen kotoutumispalveluiden laatu sekä yhteiskunnan vastaanottavuus. Kotoutumispalveluiden laatu ja kattavuus sekä suomalaisen yhteiskunnan vastaanottavuus puolestaan muuttuu ajan myötä.

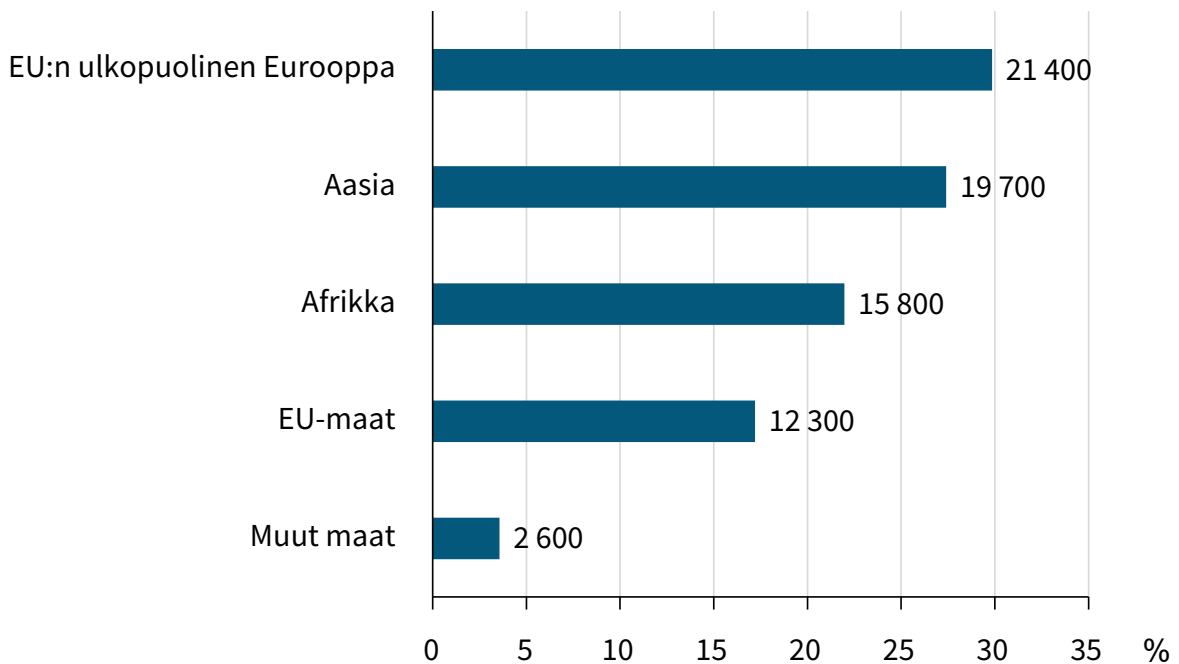
Kuvio 2. Suomessa syntyneiden ulkomaalaistausten ikäjakauma 2019. Lähde: Juuti, 2021.

Suomessa syntyneiden ulkomaalaistaustaisten yleisimmät kieliryhmät ovat suomi, venäjä ja somali (Kuvio 3), mutta hajonta suurta. On syytä huomata, että kieli perustuu yleensä vanhempien ilmoitukseen. Kieliryhmä voi siis olla muu kuin suomi, vaikka henkilö puhuisi täydellistä suomea. Käytännössä monet Suomessa syntyneet ja kasvaneet puhuvat suomea yhtä hyvin tai paremmin kuin virallista äidinkieltään.

Kuvio 3. Suomessa syntyneet ulkomaalaistaustaiset kieliryhmittäin 2019. Lähde: Juuti, 2021.

Suomessa syntyneiden ulkomaalaistaustaisten taustamaiden joukossa korostuvat entisen Neuvostoliiton maat, Aasia ja Afrikka (Kuvio 4). Aasian ja Afrikan maat ovat yliedustettuina toisen sukupolven kohdalla, sillä näistä maista lähtöisin olevien joukossa perhekoot ovat keskimäärin suurempia ja Suomeen pysyvästi jääminen todennäköisempää kuin esimerkiksi EU:n sisäisillä maahanmuuttajilla.

Kuvio 4. Suomessa syntyneiden ulkomaalaistaustaisten taustamaiden maarätkät 2019. Lähde: Juuti, 2021.

Perhetaustalla vahva yhteys lasten menestykseen

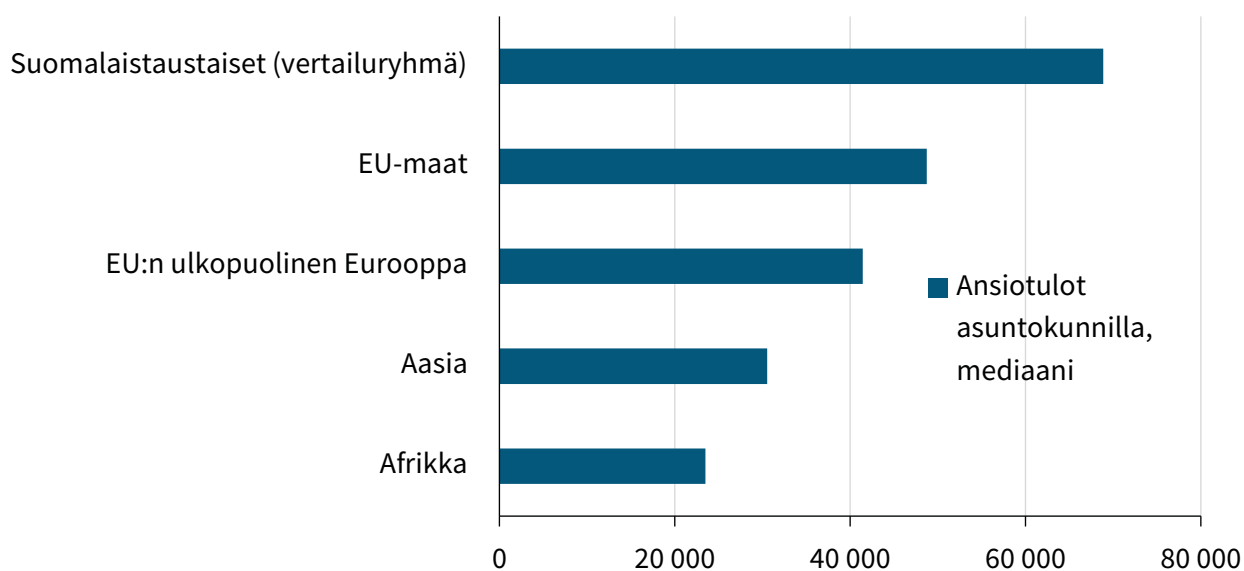
Perhetaustalla ja siihen liittyvällä perheen sosioekonomisella asemalla on vahva yhteys lasten ja nuorten pärjäämiseen koulutuksessa ja työmarkkinoilla. Suomessa vanhempien koulutusasteen yhteyden lasten kouluttautumiseen on havaittu voimistuneen (Härkönen & Sirniö, 2020). Vastaava ylisukupolvinen yhteys on myös tuloilla, työmarkkina-asemalla, terveydellä ja toimeentulontuen käytöllä. Miehillä sosioekonomisten tekijöiden ylisukupolvinen yhteys on vahvempi kuin naisilla. (Karhula & Sirniö, 2019).

Suomessa syntyneiden ulkomaalaistaustaisten pärjäämistä voi tarkastella kahdesta näkökulmasta. Kun verrataan koko ulkomaalaistaustaista väestöä koko suomalaistaustaiseen väestöön, erot ryhmien välillä ovat huolestuttavan suuria. Ulkomaalaistaustaiset esimerkiksi pärjäävät koulussa selvästi suomalais-taustaisia huonommin, suorittavat selvästi harvemmin toiseen asteen koulutuksen ja ovat useammin syrjäytymisvaarassa (eivät ole pääasialliselta toiminnaltaan työllisiä, opiskelijoita tai varusmiehiä).

Jos taas verrataan ulkomaalaistaustaisia samankaltaisista sosioekonomisista lähtökohdista ponnistaviin suomalaistaustaisiin, erot katoavat lähes täysin (koulutuksen osalta ks. Ansala ym., 2020; Kilpi-Jakonen, 2011). Suomessa syntyneiden ulkomaalaistaustaisten ylisukupolvisesta liikkuvuudesta on toistaiseksi olemassa vain vähän tutkimusta, mutta vertailukohtaa voi hakea Ruotsista. Bolotnyy ja Bratu (2018) havaitsevat, että kun vanhempien tulotaso huomioidaan, ulkomaalaistaustaisten lasten tulotaso on aikuisiässä sama kuin ruotsalaistaustaisilla, minkä lisäksi ulkomaalaistaustaiset kouluttautuvat ruotsalaistaustaisia pidemmälle. Ulkomaalaistaustaiset myös päätyvät sekä korkeimpaan että matalimpaan tulodesiiliin ruotsalaistaustaisia todennäköisemmin.

Vaikka ylisukupolvista sosiaalista liikkuvuutta koskevat kansainväliset tutkimukset ovat rohkaisevia, ei voida kuitenkaan sivuuttaa sitä faktaa, että ulkomaalaistaustaisten lasten perheiden sosioekonominen asema on selvästi suomalaistaustaisten lasten perheitä matalampi. Näin ollen sosiaalisesta liikkuvuudesta huolimatta, ulkomaalaistaustaiset eivät keskimäärin koulutaudu yhtä pitkälle kuin suomalaistaustaiset, mikä heijastuu myös heidän tuleviin työuriinsa ja tuloihinsa. Sosioekonominen tausta näkyy lapsen elämässä monin tavoin: esimerkiksi asuinalueessa, asumisen ahtaudessa, harrastusmahdollisuuksissa, koulutusvalinnoissa, vanhemmilta saatavassa tuessa ja terveydessä. Vanhempien kotoutumisen onnistumisella on siten merkittävä vaikutus niin maahanmuuttaneisiin lapsiin kuin Suomessa syntyneisiin maahanmuuttajaperheiden lapsiin.

Ulkomaalaistaustainen lapsi asuu lähes neljä kertaa suomalaistaustaista lasta todennäköisemmin pienituloisessa asuntokunnassa. Vuonna 2018 ulkomaalaistaustaisista lapsista 42,9 % asui pienituloisiksi määritellyissä asuntokunnissa, kun suomalaistaustaisten kohdalla vastaava osuus oli 11,1 %. Afrikkalaistaustaisista lapsista pienituloisissa asuntokunnissa asui peräti 59,5 %. (Kotoutumisen indikaattoritietokanta, 2021)

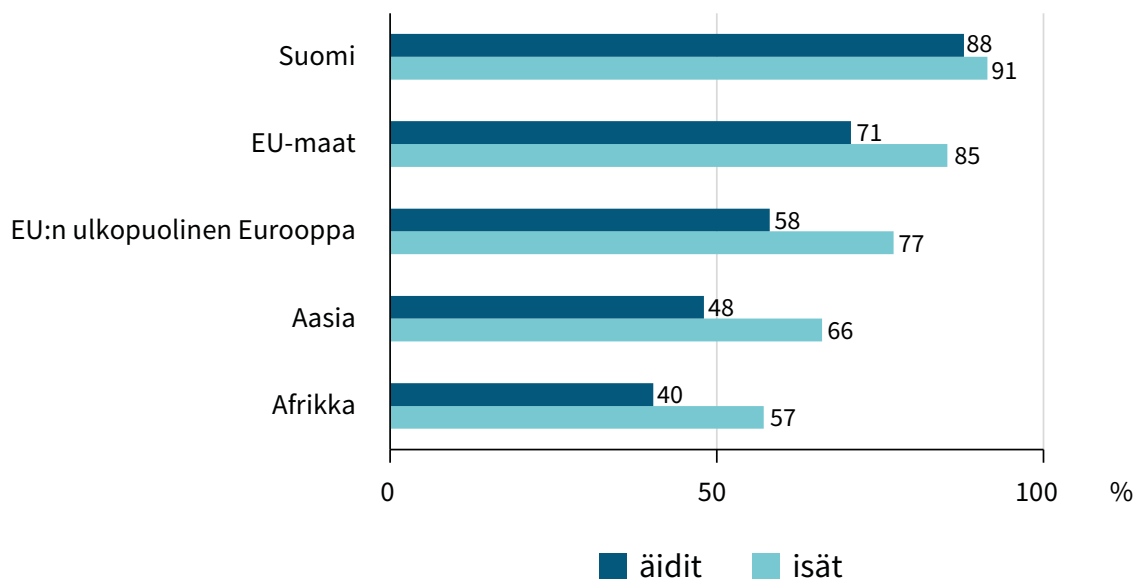

Kuvio 5. Alle 18-vuotiaiden asuntokuntien ansiotulojen mediaani taustamaanosittain 2018.

Lähde: Juuti, 2021.

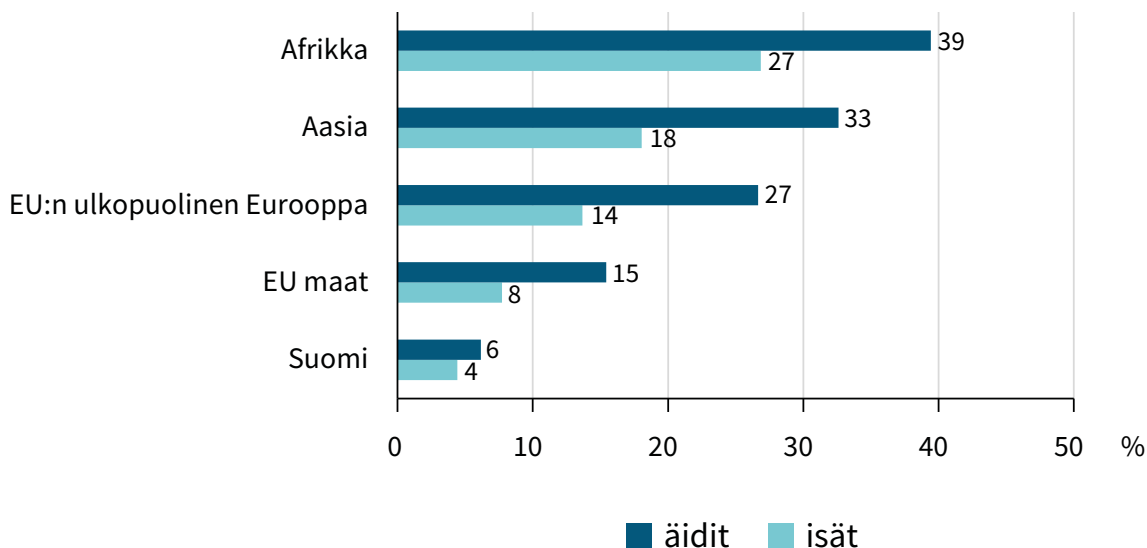
Toinen tapa kuvata lasten perhetaustaa on tarkastella alle 18-vuotiaiden vanhempien asuntokunnan ansiotulojen mediaania taustamaanosittain. Suomalaistaustaisten ansiotulojen mediaani on selvästi suurempi kuin ulkomaalaistaustaisten. Ero afrikkalaistaustaisiin asuntokuntiin on noin kolminkertainen (Kuvio 5).

Asuntokuntien väliset erot näkyvät myös työllisyydessä ja työttömyydessä. Suomalaistaustaisista isistä ja äideistä työssä on noin 90 %, mutta ulkomaalaistaustaisilla osuudet ovat merkittävästi matalammat (Kuvio 6). Ulkomaalaistaustaisten kohdalla merkittävää on erityisesti äitien matala työllisyysaste. Siinä missä suomalaistaustaisten kohdalla äitien työllisyysaste on korkeampi kuin lapsettomien naisten, ulkomaalaistaustaisilla yhteys on päinvastainen: ulkomaalaistaustaisten äitien työssäkäynti selvästi harvinaisempaa kuin lapsettomien ulkomaalaistaustaisten naisten työssäkäynti (Sutela 2016). Vanhempien alhaisempi työllisyysaste heijastuu suoraan ulkomaalaistaustaisten lapsiperheiden taloudelliseen hyvinvointiin ja köyhyysriskiin.

Kuvio 6. Alle 18-vuotiaiden vanhempien työllisyysaste taustamaanosan mukaan 2018. Lähde: Juuti, 2021.

Työttömyysasteiden osalta tilanne on käänteinen työllisyysasteisiin nähden. Erityisesti EU:n ulkopuolelta lähtöisin olevien alle 18-vuotiaiden lasten vanhempien työttömyysasteet ovat moninkertaiset suomalaistaustaisiin vanhempiin nähden (Kuvio 7). Sekä työllisyys- että työttömyysasteiden kohdalla merkilepantavaa on se, että erot ulkomaalaistaustaisten ja suomalaistaustaisten välillä ovat suurempia niissä asutokunnissa, joissa on lapsia, kuin koko väestön tasolla.

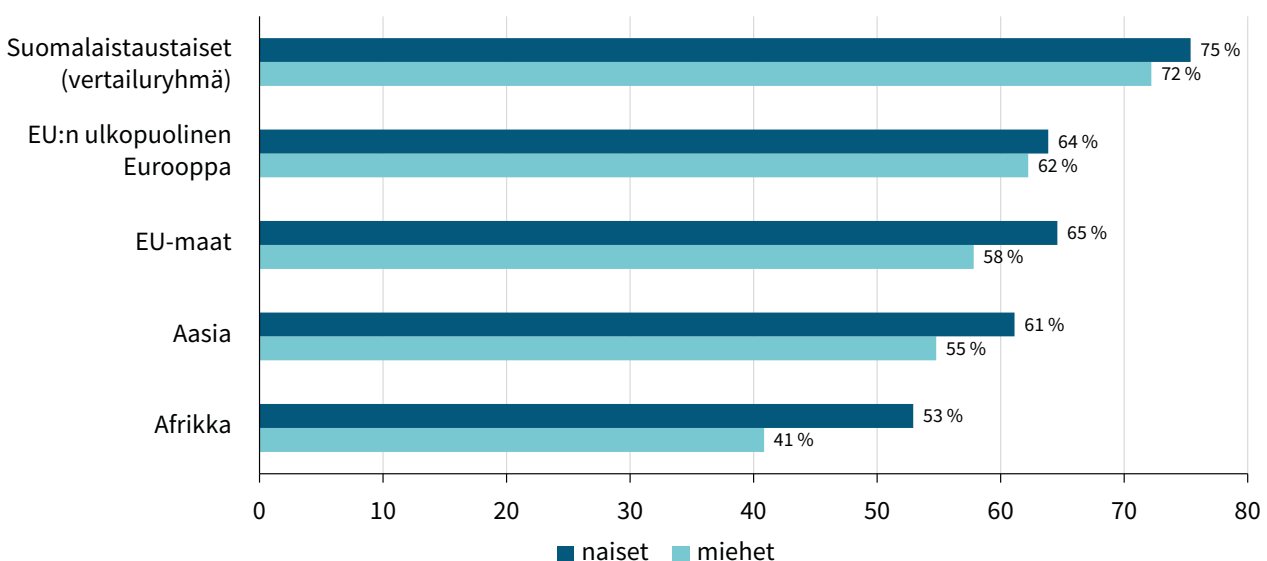
Kuvio 7. Alle 18-vuotiaiden vanhempien työttömyysaste taustamaanosan mukaan 2018. Lähde: Juuti, 2021.

Toinen sukupolvi koulutuksessa ja työelämässä

Ulkomaalaistaustaiset pärjäävät koulussa selvästi suomalaisia heikommin. Erot näkyvät jo koulunpolun alussa ja ne kumuloituvat myöhemmissä vaiheissa. Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen alkumittauksen mukaan suomea tai ruotsia toisena kielenä puhuvien osaamistaso on koulunpolun alussa selvästi muita oppilaita matalampi (Ukkola & Metsämuuronen, 2019). Heidän tuloksensa olivat noin 0,3 keskihajontaa matalammat kuin suomenkielisten lasten. 15–16 ikävuoteen mennessä erot ryhmien välillä kasvavat. Peruskoulun lopussa erot matematiikassa ovat PISA-mittauksen mukaan 1,1 keskihajontaa matalammat Suomeen lapsina muuttaneilla ja 0,9 keskihajontaa matalammat Suomessa syntyneillä ulkomaalaistaustaisilla. Toisin sanoen ensimmäisen sukupolven ulkomaalaistaustaiset ovat noin kaksi vuotta ja toisen sukupolven ulkomaalaisten vajaa kaksi kouluvuotta muita oppilaita jäljessä. Tulos on samansuuntainen myös luonnontieteissä, lukutaidossa ja ongelmanratkaisutaidoissa. Erot ulkomaalaistaustaisten ja valtaväestön välillä ovat Suomessa EU:n keskiarvoa suurempia. (Harju-Luukkainen ym. 2014; Valtiontalouden tarkastusvirasto 2015; OECD 2018).

Kääriälä ym. (2020) tarkastelevat vuonna 1997 syntyneiden lukuaineiden keskiarvoa peruskoulun päätötodistuksessa. He havaitsivat, että lukuaineiden keskiarvo on matalampi erityisesti silloin, kun lapsen molemmat vanhemmat ovat syntyneet ulkomailla. Kun vain toinen vanhempi on syntynyt ulkomailla erot ovat selvästi pienempiä. Erot voivat liittyä vanhempien kielitaitoon sekä taloudelliseen tilanteeseen. Kun molemmat vanhemmat ovat syntyneet ulkomailla on esimerkiksi toimeentulotuen saanti selvästi suomalaistaustaisia yleisempää. Koulussa pärjäämiseen vaikuttaa oletettavasti myös kiusaaminen ja muu syrjintä koulussa (Salmivalli, 1998). Ulkomaalaistaustaiset kokevat kiusaamista keskiarvoa enemmän ja he myös kiusaavat useammin kuin suomalaistaustaiset. Peräti neljännes helsinkiläisistä ulkomaalaistaustaisista alakoululaisista on kokenut fyysistä uhkaa edellisen vuoden aikana (Ahtiainen ym., 2021). Kiusaaminen ja syrjintä voivat vaikuttaa kielteisesti koulumenestykseen esimerkiksi itsetunnon ja motivaation kautta.

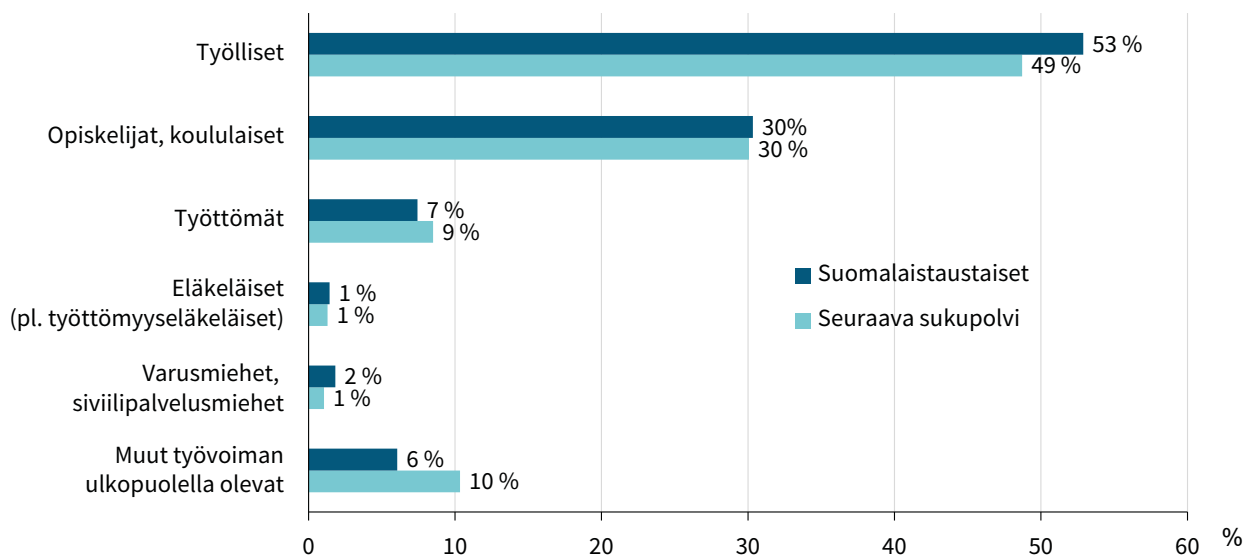
Heikompi menestys peruskoulussa näkyy myös toisen asteen koulutukseen hakeutumisessa ja sen keskeytyksissä. Suomalaistaustaisista 18–24-vuotiaista noin kolme neljästä on suorittanut vähintään toisen asteen tutkinnon. Suomessa syntyneistä ulkomaalaistaustaisista toisen asteen tutkinnon on suorittanut taustamaasta riippuen noin 50–60 % (Kuvio 8). Naiset suorittavat toisen asteen opinnot selvästi useammin kuin miehet.

Kuvio 8. Toisen asteen suorittaneiden 18–24-vuotiaiden osuus taustamaanosan ja sukupuolen mukaan 2018. Lähde: Juuti, 2021.

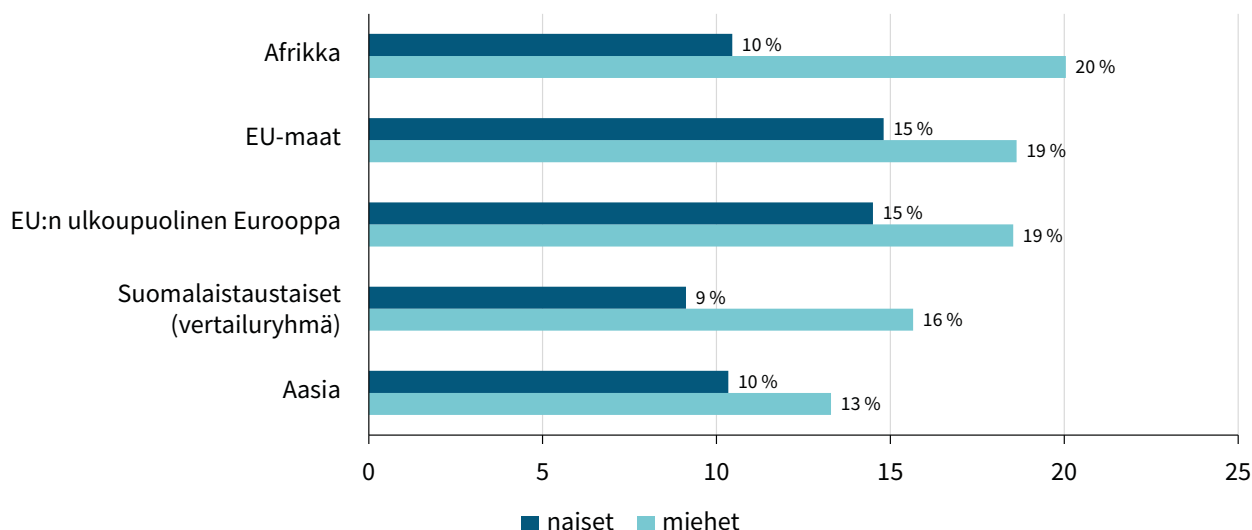
Toisen asteen tutkinnon suorittaminen on kuitenkin yhteydessä ennen kaikkea perheen sosioekonomiseen asemaan eikä niinkään ulkomaalaistaustaan. Ansala ym. (2020) havaitsivat, että kun maahantuloikään, asuinalueeseen ja vanhempien työmarkkina-asemaan liittyvät tekijät huomioidaan, ulkomaalaistaustaiset suorittavat toisen asteen tutkinnon vähintään yhtä todennäköisesti kuin suomalaistaustaiset 23-ikävuoteen mennessä.

Vaikka Suomessa syntyneiden ulkomaalaistaustaisten absoluuttiset erot koulutuksessa ovat suuria suomalaistaustaisiin nähden, työmarkkinoilla erot eivät vaikuta yhtä suurilta. 18–24-vuotiaiden pääasiallinen toiminta on melko samanlainen syntyperästä riippumatta (Kuvio 9). Suomessa syntyneet ulkomaalaistaustaiset ovat kuitenkin hieman todennäköisemmin työttöminä ja työvoiman ulkopuolella.

Kuvio 9. 18–24-vuotiaiden pääasiallinen toiminta syntyperän mukaan 2018. Lähde: Juuti, 2021.

Suomessa syntyneiden ulkomaalaistaustaisten nuorten ja nuorten aikuisten kohdalla työllistymisen haasteet koskettavat erityisesti miehiä (Kuvio 10). Taustamaasta riippumatta työttömyysasteet ovat poikkeuksetta korkeampia miesten kohdalla. Myös syrjäytymisvaarassa olevista nuorista selvästi suurempi osa on miehiä sekä suomalaistaustaisten että ulkomaalaistaustaisten kohdalla (Kotoutumisen indikaattorit -tietokanta, 2021). Siinä missä ns. ensimmäisen sukupolven kohdalla korkea työttömyys on ensisijaisesti naisten ongelma, tulisi toisen sukupolven kohdalla kiinnittää huomiota erityisesti miehiin.

Kuvio 10. 18-24-vuotiaiden työttömyysasteet taustamaanosan mukaan 2018. Lähde: Juuti, 2021.

Erot ulkomaalaistaustaisten ja suomalaistaustaisten nuorten ja nuorten aikuisten välillä ovat siis huomattavan suuret koulutuksessa, mutta aavistuksen pienemmät työmarkkinoilla. On kuitenkin todennäköistä, että pidemmällä aikavälillä koulutuserot näkyvät voimakkaammin myös tuloissa ja työllisyydessä, sillä koulutuksella on vahva yhteys työuran aikana kumuloituviiin ansioihin sekä työmarkkinoilla pärjäämiseen. Koulutuksen merkityksen voi olettaa myös kasvavan tulevaisuudessa, sillä työmarkkinoiden osaamisvaatimukset tulevat hyvin todennäköisesti kasvamaan. Opetushallituksen arvion mukaan vuonna 2035 vain noin 5 % työpaikoista on sellaisia, jotka eivät vaadi vähintään ammatillisen perustutkinnon tasoista osaamista (Hanhijoki, 2020).

Miten toisen sukupolven koulutuspolkuja ja työmarkkinaintegraatiota voidaan edistää?

Suomessa syntyneiden ulkomaalaistaustaisten pärjäämistä koulussa sekä integroitumista työmarkkinoille voidaan edistää tukemalla heidän kasvuympäristöään, kohdistamalla suoria toimenpiteitä lapsiin ja nuoriin sekä tukemalla heidän vanhempiensa kotoutumista, hyvinvointia ja mahdollisuuksia toteuttaa hyvää vanhemmuutta. Toimenpiteiden ei välttämättä tarvitse kohdistua varsinaisesti suoraan ulkomaalaistaustaisiin vaan ne voivat olla yleisempiä yhdenvertaisuutta edistäviä toimia. Toistaiseksi luotettava tieto tehokkaista toimista ja niiden syyseuraussuhteista on kuitenkin vähäistä johtuen aineiston ja uskottavien tutkimusasetelmien puutteesta. Tällä hetkellä suurin osa Suomessa syntyneistä ulkomaalaistaustaisista on hyvin nuoria, minkä takia heidän elämänpolkujaan ei ole ollut edes mahdollista seurata pitkällä aikavälillä.

Perhetaustan vahva yhteys koulumenestykseen viittaa siihen, että vanhempien sosioekonomista asemaa parantamalla, voidaan vaikuttaa myös heidän lastensa menestykseen. Vaikka Ansalan ym. (2020) tutkimus perhetaustan yhteydestä lasten koulumenestykseen ei varsinaisesti pysty osoittamaan tällaista kausaalista suhdetta, on sille vähintään teoreettiset perusteet. Voi kuitenkin olla, että kyse ei ole suoraan esimerkiksi asuinalueesta, ansioista tai työmarkkina-asemasta vaan esimerkiksi vanhempien kielitaidosta, koulutustaustasta ja suomalaisen yhteiskunnan tuntemuksesta. On nimittäin yhtä lailla mahdollista, että hyvä kielitaito ja suomalaisen yhteiskunnan tuntemus parantavat sekä vanhempien asemaa työmarkkinoilla sekä heidän lastensa menestystä koulussa. Kielen ja yhteiskunnan tuntemuksen yhteys lasten koulunkäyntiin voi näkyä esimerkiksi koulutusta koskevissa valinnoissa, kyvyssä auttaa lasta koti-tehtävissä tai esimerkiksi kyvyssä reagoida viesteihin Wilma-oppilashallintojärjestelmässä.

Vaikka emme pystyisi tunnistamaan tarkkaa kausaalista suhdetta, antaa tutkimus hyvän perusteen olettaa, että vanhempien onnistunut kotoutuminen on yhteydessä heidän lastensa koulumenestykseen. Esimerkiksi Pesola ja Sarvimäki (tulossa) havaitsivat kotoutumissuunnitelmien ylisukupolvaisia vaikutuksia koskevassa tutkimuksessaan, että kotoutumissuunnitelman saaneiden vanhempien lapset pärjäsivät koulussa selvästi paremmin kuin verrokkiryhmä, jolle kotoutumissuunnitelmia ei tehty. Ero oli merkittävä: kotoutumissuunnitelman saaneiden vanhempien lasten yhdeksännen luokan keskiarvo oli lähes puoli numeroa parempi kuin verrokkiryhmän. Tämän tutkimuksen mukaan vanhemmille tarjotuilla palveluilla oli siis merkittävä vaikutus myös heidän jälkikasvunsa kannalta. Tutkimus antaa viitteitä siitä, että kotoutumispalveluiden merkitys voi olla selvästi suurempi, kun vaikutuksia tarkastellaan pitkällä aikavälillä.

Jos oletamme perhetaustan vaikuttavan kausaalisesti myös koulumenestykseen, on keskeistä pyrkiä parantamaan ulkomaalaistaustaisten vanhempien työmarkkina-asemaa. Vanhempien kohdalla varsinaisia työllisyystoimia tärkeämpää saattavat olla siirtymät työvoiman ulkopuolelta työvoimaan. Näitä siirtymiä voidaan todennäköisesti edistää noudattamalla OECD:n (2018) suositusta siitä, että kotoutujien palvelupolkuja ei nykyiseen malliin eriytetä varhaisessa vaiheessa. Suosituksen taustalla on ajatus siitä, että kaikkien työkykyisten tulisi vähintään pitkällä aikavälillä pyrkiä työmarkkinoille ja tästä syystä heille tulisi tarjota heidän työmarkkina-asemaansa vahvistavia palveluita. Jos työvoiman ulkopuolelle päätyville ei pyritä tarjoamaan kielikoulutusta tai muita heidän työmarkkina-asemaansa parantavia palveluita, päätyvät he todennäköisesti yhä kauemmas työelämästä.

Työvoiman ulkopuolella olevien siirtymiseen työvoimaan vaikuttavat myös sosiaaliturvan kannustimet. Yksi vanhempien merkittävimpiä kannustimia pysyä työvoiman ulkopuolella on todennäköisesti kotihoidontuki (OECD, 2018; Larja, 2019; Kurronen, 2021). Kotihoidontuen kielteinen kannustinvaikutus ei liity pelkästään vanhempien työmarkkina-asemaan; se myös vähentää ulkomaalaistaustaisten lasten todennäköisyyttä osallistua varhaiskasvatukseen. Varhaiskasvatuksen on puolestaan havaittu olevan erityisen tärkeää heikommista lähtökohdista ponnistaville ja niille, joiden kielitaidossa on puutteita (esim. Karila, 2016; Karila ym. 2017). Vaikka ulkomaalaistaustaisten osallistumisaste varhaiskasvatukseen on noussut, on se edelleen pienempi kuin suomalaistaustaisilla varsinkin alle 3-vuotiaiden ikäryhmässä (Helsingin osalta ks. Ahtiainen ym. 2021). Tämä on ongelma, sillä varhaiskasvatuksen hyödyt ovat luultavasti keskimäärin suurempia juuri ulkomaalaistaustaisille lapsille.

Vaikka ihmiset reagoivat taloudellisiin kannustimiin, ei ole kuitenkaan selvää, missä määrin taloudelliset kannustimet ja kulttuuriset normit toimivat yhdessä. Esimerkiksi Ichino ym. (2019) havaitsivat Ruotsia koskevassa tutkimuksessaan, että ulkomaalaistaustaisissa perheissä miehet reagoivat selvästi naisia voimakkaammin verohelpotuksiin. Jos kulttuuriset normit vaikuttavat taloudellisten kannustimien toimivuuteen, olisi tärkeää pyrkiä huomioimaan myös ne kulttuuriin, perhekäsityksiin, sukupuolirooleihin ja uskontoon liittyvät normit, jotka kannustavat tai sitovat naisia pysymään kotona. Jos vanhemmat eivät reagoi taloudellisiin kannustimiin, näkyisi kotihoidontuen poisto ennen kaikkea kasvaneena lapsiperheköyhyytenä eikä lisääntyneenä työllisyytenä.

Vaikka vanhempien työmarkkina-asemaa tulee parantaa, perhetaustaan liittyviä sosioekonomisia eroja ei ole mahdollista tasata täysin tai välttämättä edes vähentää erityisen voimakkaasti. Tästä syystä yhdenvertaisuutta edistäviä toimenpiteitä on kohdistettava myös suoraan lapsiin ja nuoriin. Tällöin katse kääntyy erityisesti neuvolapalveluihin, varhaiskasvatukseen ja kouluihin, sillä nämä palvelut tavoittavat jossain vaiheessa käytännössä kaikki Suomessa syntyneet ulkomaalaistaustaiset. Tutkimusta erityisesti ulkomaalaistaustaisiin kohdistuvien interventioiden syy-seuraus-suhteista ja kustannustehokkuudesta on toistaiseksi varsin vähän. Tietoa palveluiden vaikuttavuudesta tarvitaan lisää, mutta vähäisemminkin tiedon varassa on pystyttävä toimimaan. Suomessa syntyneiden ulkomaalaisten lasten ja nuorten yhdenvertaisuutta ja pärjäämistä edistävät todennäköisesti esimerkiksi oppimisvaikeuksien tunnistaminen, oppilaanohjaus, yhdenvertaisuuteen perustuva koululaitos, perhepalvelut sekä monialainen tuki sitä tarvitseville. Lapsiperheille kohdistetuissa palveluissa keskeistä on huomioida vanhempien kielitaito.

Ulkomaalaistaustaisiin kohdistuvat lapset tarvitsevat tukea koulupoluillaan, mutta kaiken tuen ei tarvitse olla nimenomaisesti tähän väestöryhmään kohdistuvaa. Esimerkiksi koulujen myönteinen erityiskohtelu ottaa huomioon alueiden erityispiirteet ja suuntaa tukea niihin kouluihin joiden oppilaiden syrjäytymisuhka on keskimääräistä suurempi. Silliman (2017) havaitsee Helsingin koulujen myönteistä erityiskohtelua koskevassa tutkimuksessaan, että tuella on todella vaikutusta ja että siitä hyötyvät eniten ulkomaalaistaustaiset lapset. Positiivista erityiskohtelua olisikin järkevää lisätä ja kehittää sille kansallinen rahoitusmalli kuten Bernelius ja Huilla (2021) opetus- ja kulttuuriministeriölle tekemässään raportissaan ehdottavat.

Suosituksia

- Suomessa syntyneiden ulkomaalaistaustaisten määrän kasvaessa ja vanhetessa olisi tärkeää tutkia heidän menestystään työmarkkinoilla ja siihen yhteydessä olevia tekijöitä.
- Myös kotoutumistoimien vaikutusta koskevissa rekisteritutkimuksissa tulisi mahdollisuuksien mukaan tarkastella myös pitkän aikavälin ylisukupolvisia vaikutuksia kotoutujien lapsiin.
- Koulujen myönteistä erityiskohtelua tulisi lisätä ja kehittää sille kansallinen rahoitusmalli. Myönteisellä erityiskohtelulla vaikutetaan lapsiin ja nuoriin syntyperästä riippumatta, mutta suurin hyöty saattaa kohdistua ulkomaalaistaustaisiin.
- Koska vanhempien tuloilla ja työmarkkina-asetelmalla on vähintäänkin yhteys lasten koulutukseen ja työmarkkina-asetelmalla, on ulkomaalaistaustaisten työllistyminen erityinen prioriteetti myös lasten hyvinvoinnin näkökulmasta. Työllisyyden lisäämiseksi tarvitaan monenlaisia toimenpiteitä, mutta erityisesti huomiota tulisi kiinnittää työvoiman ulkopuolella oleviin ja heidän siirtymiinsä osaksi työvoimaa. Kotihoidontuen kielteinen vaikutus on ulkomaalaistaustaisten kohdalla todennäköisesti valtaväestöä suurempi, sillä kotihoidossa olevien lasten suomen/ruotsin kielen taidon kehitys voi olla hitaampaa kuin varhaiskasvatuksessa olevien lasten.
- Työllisyyden lisäämisen ohella ulkomaalaistaustaisten vanhempien kielitaidon, osallisuuden ja yhteiskuntatietouden parantamisesta tulee huolehtia kotoutumiskoulutuksessa ja -palveluissa nykyistä paremmin.
- Syrjinnän, kiusaamisen ja rasismien vastaiset toimet kouluissa ja oppilaitoksissa lisäävät yhdenvertaisuutta. Näiden toimien vaikutukset näkyvät pitkällä aikavälillä.
- Lasten ja nuorten hyvinvointia tukevat palvelut – kuten esimerkiksi oppimisvaikeuksien tunnistaminen, oppilaanohjaus, monialainen tuki ja perhepalvelut – parantavat huono-osaisten lasten ja nuorten pärjäämisen edellytyksiä syntyperästä riippumatta.

Lähteet

- Ahtiainen, H.; Mäki, N.; Määttä, S.; Saukkonen, P. & Yijälä, A. (2021). Ulkomaalaistaustaisten lasten ja nuorten hyvinvointi Helsingissä. Helsingin kaupunginkanslia, kaupunkitutkimus ja -tilastot, tutkimuksia 2020:5. https://www.hel.fi/hel2/tietokeskus/julkaisut/pdf/21_02_04_Tutkimuksia_5_Ahtiainen_Maki_Maatta_Saukkonen_Yijala.pdf
- Ansala, L., Hämäläinen, U., Sarvimäki, M. (2020). Age at Arrival, Parents and Neighborhoods: Understanding the Educational Attainment of Immigrants' Children. *Journal of Economic Geography* Volume 20, Issue 2. <https://doi.org/10.1093/jeg/lbz017>
- Bernelius, V. & Huilla, H. (2021). Koulutuksellinen tasa-arvo, alueellinen ja sosiaalinen eriytyminen ja myönteisen erityiskohtelun mahdollisuudet. Valtioneuvoston julkaisuja 2021:7. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/162857>
- Bolotnyy, V. & Bratu, C. (2019). The Intergenerational Mobility of Immigrants and the Native-Born : Evidence from Sweden. Working paper. https://scholar.harvard.edu/files/bolotnyy/files/bolotnyy_bratu_igm.pdf
- Hanhijoki, I. (2020). Koulutus ja työvoiman kysyntä 2030. Raportit ja Selvitykset 2020:6. Opetushallitus. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/koulutus_ja_tyovoiman_kysynta_2035.pdf
- Harju-Luukkainen, H.; Nissinen, K.; Sulkunen, S.; Suni, M. & Vettenranta, J. (2014). Avaimet osaamiseen ja tulevaisuuteen. Selvitys maahanmuuttajataustaisten nuorten osaamisesta ja siihen liittyvistä taustatekijöistä PISA 2012 -tutkimuksessa. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston Koulutuksen tutkimuslaitos.
- Härkönen, J. & Sirniö, O. (2020), Educational Transitions and Educational Inequality: A Multiple Pathways Sequential Logit Model Analysis of Finnish Birth Cohorts 1960–1985, *European Sociological Review*, 36, 700–719. <https://doi.org/10.1093/esr/jcaa019>
- Ichino, A.; Olsson, M.; Petrongolo, B. & Skogman Thoursie, P.(2019). Economic Incentives, Home Production and Gender Identity Norms. IZA DP No. 12391. <http://ftp.iza.org/dp12391.pdf>
- Juuti, M. (2021). Suomessa syntyneet ulkomaalaistaustaiset tilastojen valossa. Kotouttamisen osaamiskeskuksen tutkimuswebinaari, 8.2.2021.
- Karhula, A. & Sirniö, O. (2019). Ylisukupolvinen eriarvoisuus Suomessa: Poikkitieteellinen katsaus yhteiskuntatieteellisiin tutkimuksiin. *Yhteiskuntapolitiikka* 84 (2019): 5-6. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2019112744447>
- Karila, K. (2016). Vaikuttava varhaiskasvatus. Tilannekatsaus Toukokuu 2016. Raportit ja selvitykset 6. Helsinki: Opetushallitus. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/vaikuttava_varhaiskasvatus.pdf
- Karila, K.; Kosonen, T. & Järvenkallas, S. (2017). Varhaiskasvatuksen kehittämisen tiekartta vuosille 2017–2030. Suuntaviivat varhaiskasvatukseen osallistumisasteen nostamiseen sekä päiväkotien henkilöstön osaamisen, henkilöstörakenteen ja koulutuksen kehittämiseen. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 30. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/80221/okm30.pdf>
- Kilpi-Jakonen, E. (2011). Continuation to upper secondary education in Finland: Children of immigrants and the majority compared. *Acta Sociologica*. 2011;54(1):77-106. <https://doi.org/10.1177/0001699310392604>
- Kurronen, S. (2021). Maahanmuuttajanaisten loukku. EVA arvio No 30. 9.2.2021. <https://www.eva.fi/wp-content/uploads/2021/02/eva-arvio-030.pdf>

Kääriälä, A., Keski-Säntti, M., Aaltonen, M., Haikkola, L., Huotari, T., Ilmakunnas, I., Juutinen, A., Kiilakoski, T., Merikukka, M., Pekkarinen, E., Rask, S., Ristikari, T., Salo, J. & Gissler, M. (2020). Suomi seuraavan sukupolven kasvuympäristönä. Seuranta Suomessa vuonna 1997 syntyneistä lapsista, joilla, joilla on ulkomailla syntynyt vanhempi. Raportti 15/2020. Nuorisotutkimusseuran/Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 228. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-582-7>

Larja, L. (2019). Maahanmuuttajanaiset työmarkkinoilla ja työmarkkinoiden ulkopuolella. Teoksessa Kazi, V., Alitolppa-Niitamo, A. & Kaihovaara, A. (toim.) (2019) Kotoutumisen kokonaiskatsaus 2019. Tutkimusartikkeleita kotoutumisesta. TEM oppaat ja muut julkaisut 2019:10, Työ- ja elinkeinoministeriö.

OECD (2018), Working Together: Skills and Labour Market Integration of Immigrants and Their Children in Finland, OECD Publishing.

Pesola, H. & Sarvimäki, M. Intergenerational Effects of Integration Policies. Keskeneräinen käsikirjoitus.

Salmivalli, C. (1998). Koulukiusaaminen ryhmäilmionä. Tampere: Gaudeamus.

Silliman, M. (2017). Targeted Funding, Immigrant Background, and Educational Outcomes: Evidence from Helsinki's "Positive Discrimination" Policy. VATT Working Papers 91. <https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/148929/wp91.pdf>

Sutela, H. (2016). Lähi-idästä ja Afrikasta kotoisin olevien naisten kotoutumiseen kiinnitettävä huomiota. Tieto & Trendit, 15.5.2016. <http://tilastokeskus.fi/tietotrendit/artikkelit/2016/lahi-idasta-ja-afrikasta-kotoisin-olevien-naisten-kotoutumiseen-kiinnitettava-huomiota/?listing=normal>

Ukkola, A. & Metsämuuronen, J. (2019). Alkumittaus – matematiikan ja äidinkielen ja kirjallisuuden osaaminen ensimmäisen luokan alussa. Julkaisut 17:2019, Kansallinen koulutuksen arviointikeskus. https://karvi.fi/app/uploads/2019/07/KARVI_1719.pdf

Valtiontalouden tarkastusvirasto (2015). Maahanmuuttajaoppilaat ja perusopetuksen tuloksellisuus. Tulokset-lisustarkastuskertomus 12. Helsinki: Valtiontalouden tarkastusvirasto.

Policy Brief -koosteen on laatinut erityisasiantuntija Antti Kaihovaara,
Kotoutumisen osaamiskeskus, työ- ja elinkeinoministeriö.

Kysymykset ja kommentit osoitteeseen kotoutumisenosaamiskeskus@tem.fi